

Wspomnienie Pracowni Urbanistycznych PP PKZ

Lucyna Czyżniewska

dr inż. architekt

ZAPROSZENIE DO SKŁADANIA artykułów przedstawiających dorobek „polskiej myśli konserwatorskiej w stulecie uzyskania niepodległości” pragnę wykorzystać jako sposobność, by przypomnieć o istnieniu i działalności pracowni zajmujących się urbanistyką w Przedsiębiorstwie Państwowym Pracowni Konserwacji Zabytków. Było ich kilka: w oddziale gdańskim, warszawskim (dwie), rzeszowskim, krakowskim, lubelskim, szczecińskim (filia w Gorzowie Wielkopolskim), wrocławskim, a także w oddziale toruńskim (wcześniej pod Zarządem Gdańska) – w 1975 roku wyodrębniono ją z Pracowni Projektowej. Toruńską Pracownią Urbanistyczną kierowałam od września 1979 do grudnia 1993 roku. Zatrudniała ona doświadczonych architektów i asystentów, najczęściej około piętnastu osób. Czy działalność Pracowni można uznać za wkład w rozwój polskiej szkoły konserwatorskiej? Nie mnie to oceniać, ale przypomnieć – chciałabym.

Niezaprzeczalną wartością organizacji warsztatu pracy w PP PKZ była możliwość bieżącej współpracy z pracowniami prowadzącymi badania historyczno-urbanistyczne. W naszym przypadku z Pracownią Dokumentacji Naukowo-Historycznej (PDNH). Ogromne znaczenie miała też międzyoddziałowa wymiana doświadczeń, którą umożliwiała firma – dzięki konferencjom, radom technicznym, wzajemnym recenzjom. Szkolenia i seminaria (także zagra-

niczne, organizowane pod patronatem ICOMOS-u i ICCROM-u), udział w wystawach i Regionalnych Przeglądach Planów Zagospodarowania Przestrzennego Miast Historycznych¹, stały kontakt z warszawskim Zespołem Ekspertów Międzyresortowej Komisji ds. Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich, możliwość nauki na różnych poziomach (studia podyplomowe, doktoranckie) i publikowania (nie tylko w tytułach wydawanych na użytek wewnętrzny, jak „Informacje Bieżące PKZ”² czy „Studia i Materiały PKZ”³) pozwalały na stałe wzbogacanie i doskonalenie warsztatu.

Pracowaliśmy – w kontakcie z urzędami konserwatorskimi – na potrzeby województw toruńskiego i wrocławskiego oraz leżących na ich terenie miast i gmin. Przygotowywaliśmy studia urbanistyczno-konserwatorskie do planów zagospodarowania przestrzennego województw, miast (i dawnych miast), wsi i zespołów parkowo-dworskich, dzielnic, bloków zabudowy.

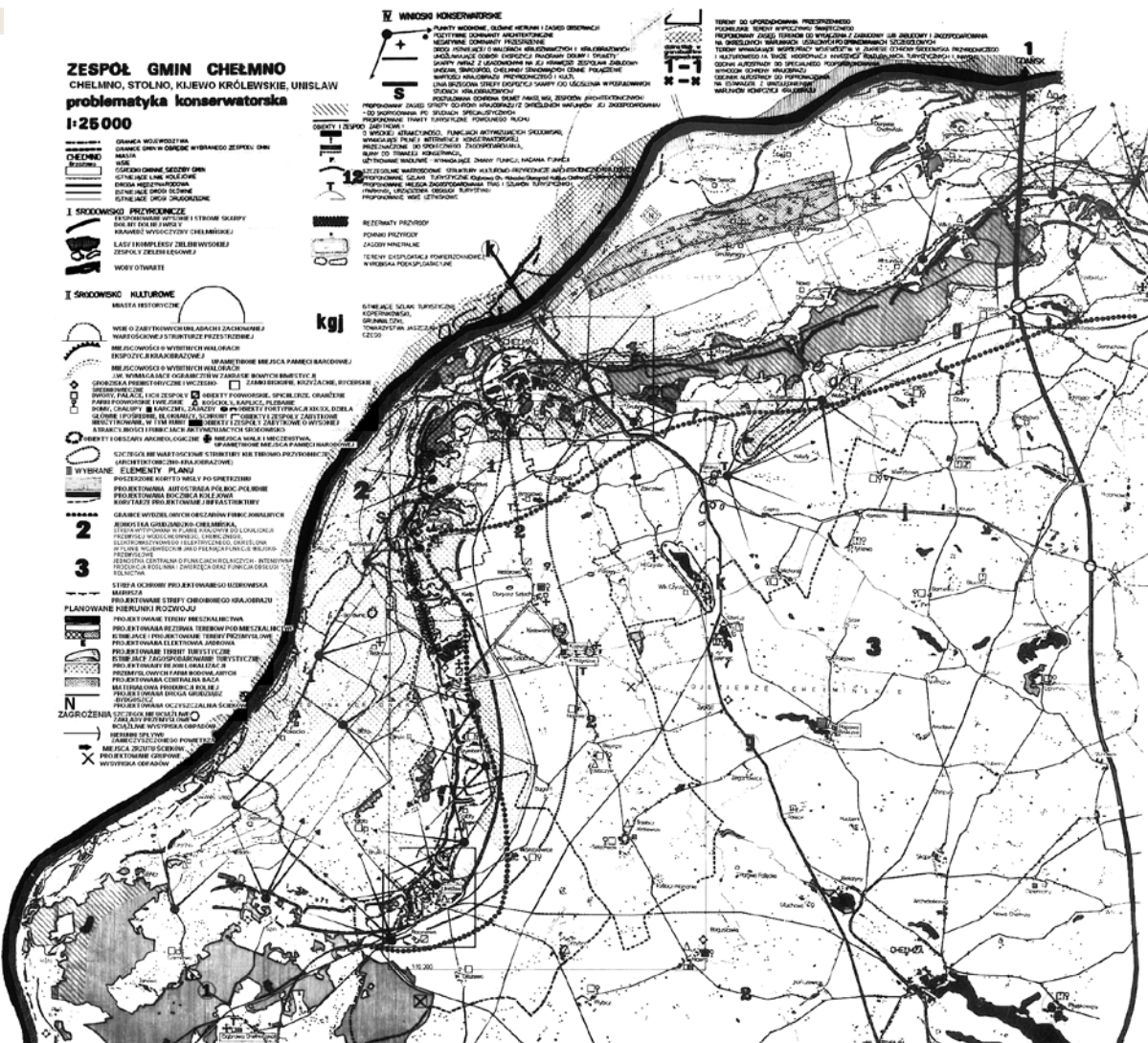
Po zapoznaniu się z badaniami historyczno-urbanistycznymi (w tym z kwerendą archiwalną) przeprowadzonymi przez kolegów z PDNH, dotyczącymi historii i ewolucji układu przestrzennego oraz dziejów i przemian wartościowych obiektów, rozpoczynaliśmy szczegółowe inwentaryzacje terenowe. Polegały one na analizie i ocenie wartości zastanego środowiska kulturowo-przyrodniczego, jego walorów urbanistycznych i krajobrazowych, stopnia zachowa-

nia struktury przestrzennej, sposobu użytkowania, potencjalnych możliwości (w tym przyjęcia nowych funkcji) i zagrożeń.

Na tym etapie pracy formułowane były i konsultowane z PDNH wnioski dotyczące dalszych losów podlegających ochronie historycznych struktur. W zależności od przedmiotu studium różniły się one co do stopnia szczegółowości. W przypadku historycznych zespołów miast i wsi dotyczyły oznaczenia wartościowych komponentów układu przestrzennego i jego elementów. Ocenie podlegał stopień zachowania historycznego rozplanowania, zespołów obiektów, poszczególnych budowli i detali zabytkowych, ich stan techniczny i sposób użytkowania. Równocześnie wskazywano na walory kompozycji zespołu z jego dominantami i subdominantami, osiami i wglądami widokowymi, powiązaniem z konfiguracją terenu, środowiskiem przyrodniczym, krajobrazem, funkcjami, zagospodarowaniem obszarów zewnętrznych. Na takiej podstawie określano potrzeby w zakresie niezbędnych i pożądanych zabiegów.

W wyniku przeprowadzonego rozpoznania, dokonanych analiz i ocen mogliśmy wyznaczyć strefy ochrony konserwatorskiej (w tym archeologicznej i krajobrazowej) o zróżnicowanych uwarunkowaniach. Wnioski konserwatorskie dotyczyły formy, zakresu i warunków ochrony, sposobu zagospodarowania i użytkowania. Uzgodnione z właściwymi służbami konserwatorskimi, nabrały

ZESPÓŁ GMIN CHEŁMNO CHEŁMNO, STOLNO, KJEWÓ KRÓLEWSKIE, UMSŁAW problematyka konserwatorska 1:25 000

charakteru formalnych podstaw do dalszych prac.

Następnie wnioski te należało skonfrontować z uchwalonymi już planami i dalszymi zamierzeniami planistów przestrzennych wyrażonymi w miejscowych planach ogólnych i szczegółowych – sprawdzić, urealnić, uzupełnić, nadać wymiar wytycznych konserwatorskich do planów zagospodarowania przestrzennego. Na tym etapie bardzo skutecznymi byli w Pracowni architekci umiejętnie czytający plany urbanistyczne. Niejednokrotnie wytyczne te sięgały daleko, na przykład wskazywały wzajemne powiązania jednostek osadniczych w planach wojewódzkich i analizach regionalnych. Bywało, że w Pracowni przygotowywano miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego i rewitalizacji, na przykład na zlecenie urzędów miejskich sporządzono konserwatorską

wersję miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego wraz z miejscowym planem szczegółowym zagospodarowania przestrzennego Niezawy (1979)⁴ i miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania i rewitalizacji Zespołu Staromiejskiego Chełmna (1993)⁵.

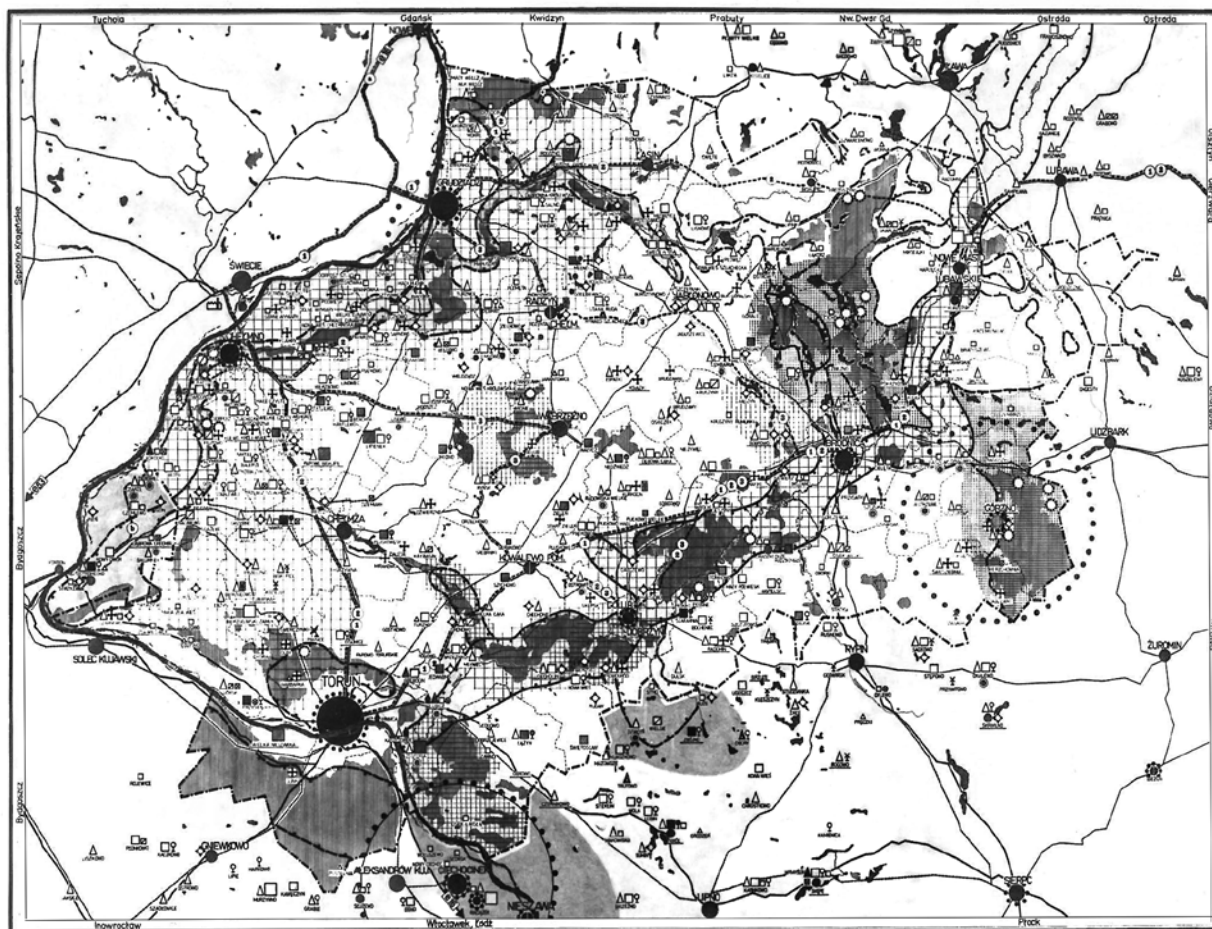
Zagadnienia zintegrowanej ochrony krajobrazu kulturowo-przyrodniczego znalazły swój wyraz także w pracy nad studium rejonu tzw. niecki ciechocińskiej (1979), wykonanym na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Włocławku, w którym dokonano inwentaryzacji, analizy i oceny walorów obszaru doliny Wisły między Kotliną Płocką i Kotliną Toruńską⁶. Po zapoznaniu się z kierunkami rozwoju regionu w planach wielkoprzestrzennych oraz analizie możliwości i zagrożeń w stosunku do chronio-

nych wartości sprecyzowano wnioski i wskazania dla zleceniodawcy. Praca ta jest przykładem preferowanego w Pracowni podejścia zmierzającego do określenia miejsca i funkcji historycznego układu w regionie. W tym celu analizowano jego powiązania komunikacyjne, funkcjonalne i przestrzenno-krajobrazowe w stanie istniejącym i w świetle planowanych zmian.

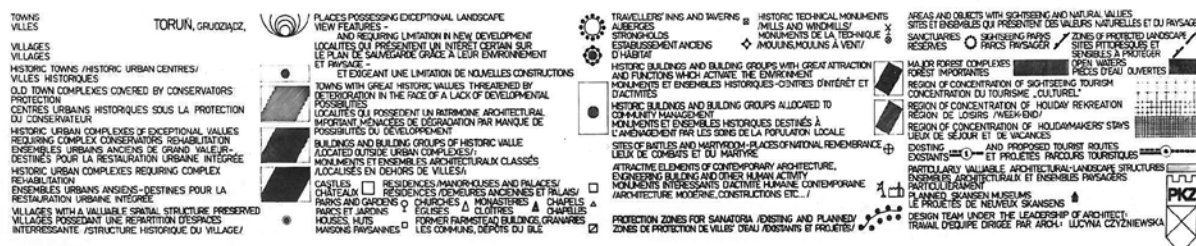
Także na zlecenie włocławskiego WKZ w latach 1985-1987 opracowaliśmy studium walorów kulturowych województwa włocławskiego z wnio-

1. Zespół Gmin Chełmno. Problematyka konserwatorska, Pracownia Urbanistyczna PP PKZ O/Toruń. Fot. Bohdan Horbaczewski

2. Mapa zintegrowanych walorów środowiska naturalnego i kulturowego województwa toruńskiego, Pracownia Urbanistyczna PP PKZ O/Toruń. Fot. Bohdan Horbaczewski

INTEGRATED FEATURES OF THE NATURAL AND CULTURAL ENVIRONMENT OF TORUŃ VOIVODSHIP
PATRIMOINE CULTUREL ET NATUREL DE LA VOIEVODIE DE TORUŃ

skami do planu jego zagospodarowania przestrzennego (we współpracy z historykiem archiwistą dr Witoldem Szczuczką).

Równocześnie, w 1989 roku, na zlecenie Zarządu PP Pracowni Konserwacji Zabytków w Warszawie, podjęliśmy temat badawczy „Ocena realizacji wniosków konserwatorskich i ich rola w procesie przekształcania miast na przykładzie wybranych miast województwa toruńskiego”.

Wspomniane opracowania były publikowane w „Ochronie Zabytków”⁷, w materiałach Sekcji Ochrony Środowiska Kulturowego Towarzystwa Urbanistów Polskich (wydawanych przez Ośrodek Dokumentacji

Zabytków), w serii „Zeszyty Monograficzne” (materiały z seminariów „Regiony i krajobrazy”) Wydziału Kultury, Nauki i Edukacji Narodowej⁸, referowane na seminariach, przedstawiane podczas konferencji, prezentowane na wystawach⁹.

Czy nasza praca była potrzebna, czy przyczyniła się do ochrony choćby niektórych spośród określonych tu wartości i walorów? Wiem, że tak było i że często pomagała ona umieścić zachowane dziedzictwo w szerszych ramach i pełniej je docenić.

Kreśląc te słowa z okazji stulecia polskiej myśli konserwatorskiej, w kontekście urbanistyki konserwatorskiej, opisałam działalność naj-

bliższej mi Pracowni Urbanistycznej, która nie przetrwała przekształcenia Oddziału Przedsiębiorstwa Państwowego PKZ w spółkę. Pracowni, w której dorastałam do zawodu, której Zespołowi zawdzięczałam i ja zawodowe sukcesy; przyczyniła się do nich także współpraca z Pracowniami Urbanistycznymi bratnich oddziałów.

Plany zagospodarowania przestrzennego opracowane z uwzględnieniem naszych wniosków, uchwalone na podstawie Ustawy o planowaniu przestrzennym z 12 lipca 1984 roku, przestały obowiązywać 31 grudnia 2003 roku. Wiele się zmieniło – ustrój, gospodarka, system wartości, a własność prywatna nierzadko zaczęła być

stawiana ponad dobrem publicznym. Ubolewam nad postępującym, bezpowrotnym niszczeniem przestrzeni, nad jej niepohamowanym zawłaszczaniem, nad zabudowywaniem wyznaczonych stref ochronnych (wskazać tu mogę choćby sąsiadującą z Toruniem gminę Łubianka), nad jej zaśmiecaniem pełzającym chaosem urbanistycznym i nieciekawą architekturą. Miło jest wspominać, żal pa-trzyć – mogłoby być inaczej.

Pośród wielu osób, z którymi się spotkałam, dzięki naukom których mogłam kształtować pracę zespołu, nie mogę z wdzięcznością nie wspomnieć znakomitych przedstawicieli polskiej szkoły konserwatorskiej – profesorów Jana Zachwatowicza, Wojciecha Kalinowskiego, Teresy Zarębskiej, Janusza Bogdanowskiego, Witolda Krassowskiego, Andrzeja Gruszeckiego, Marii Brykowskiej, Krzysztofa Pawłowskiego i Bohdana Rymaszewskiego. ▣

Lucyna Czyżniewska, dr inż. architekt, absolwentka Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej i doktorantka Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Członek licznych stowarzyszeń i organizacji branżowych: SARP, TUP, PKN ICOMOS, Kujawsko-Pomorska Izba Architektów. W latach 1970-1994 pracownik, w tym od roku 1979 kierownik Pracowni Urbanistycznej PP PKZ O/Toruń, następnie główny specjalista w Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Toruniu do 2000 r. Wykładowca na Wydziale Sztuk Pięknych UMK w Toruniu, w Instytucie Konserwatorstwa i Zabytkoznawstwa (1983-1997).

Przypisy

- 1 „II Przegląd Regionalny Planów Zagospodarowania Przestrzennego Miast Historycznych”, organizowany przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, Generalnego Konserwatora Zabytków, Ośrodek Dokumentacji Zabytków i Towarzystwo Urbanistów Polskich, Toruń, 24-26 października 1977 r.
- 2 L. Czyżniewska, *Podsumowanie dorobku metodologicznego pracowni Urbanistycznej PKZ – O/Toruń. Próba sformułowania kierunku dalszych poszukiwań*, „Informacje Bieżące PKZ” 1987, nr 17, s. 23.
- 3 L. Czyżniewska, *Ocena realizacji wniosków konserwatorskich i ich rola w procesie przekształcania miast na przykładzie wybranych miast województwa Toruńskiego*, „Informacje Bieżące PKZ” 1987, nr 20, s. 78.
- 4 R. Lewicki i in. (konsult. K. Gregorkiewicz), *Miejscowy szczegółowy plan za-*

gospodarowania i rewitalizacji zespołu staromiejskiego w Nieszawie, Pracownia Urbanistyczna PP PKZ O/Toruń 1980, na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Włocławku i Urzędu Miasta Nieszawy, mps w Dziale Dokumentacji Delegatury WKZ we Włocławku.

- 5 *Miejscowy szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego i rewitalizacji zespołu staromiejskiego Chełmna*, 1993, na zlecenie Urzędu Miasta Chełmna, przygotowany przez zespół w składzie: L. Czyżniewska, A. Naruszewicz, A. Stasiak, A. Wincek, W. Romański i J. Ostrowski, mps w Archiwum Urzędu Miasta Chełmna.
- 6 L. Czyżniewska, *Studium planu rewitalizacji Nieszawy a ochrona krajobrazu przyrodniczo-kulturowego doliny Wisły*, „Ochrona Zabytków” 1984, nr 1, s. 8-14.
- 7 L. Czyżniewska, *Ochrona wartości kulturowych w planach zagospodarowania*

przestrzennego województwa, „Ochrona Zabytków” 1986, nr 2, s. 107-110.

- 8 M.in. L. Czyżniewska, *Problematyka ochrony środowiska kulturowego w materiałach konserwatorskich do planów zagospodarowania przestrzennego województwa wrocławskiego i gminy Fabianki*, [w:] *Problemy wdrażania koncepcji i funkcjonowania systemów ochrony krajobrazu. Materiały z seminarium z cyklu „Regiony i krajobrazy” z 1989 r.*, seria „Zeszyty Monograficzne”, Warszawa 1990; J. Marlewska, *Problemy wdrożenia koncepcji funkcjonowania systemów ochrony krajobrazu. Materiały z seminarium „Regiony i krajobrazy” z 1989 r.*, seria „Zeszyty Monograficzne”, Warszawa 1990.
- 9 L. Czyżniewska, *Konserwator a planowanie przestrzenne*, „Ochrona Zabytków” 1991, nr 2, s. 84-88, wypowiedź na sesji „Konserwacja zabytków u progu XXI wieku”, Kraków, 21-24 października 1990 r.

Bibliografia

- Czyżniewska L., *Konserwator a planowanie przestrzenne*, „Ochrona Zabytków” 1991, nr 2.
- Czyżniewska L., *Ocena realizacji wniosków konserwatorskich i ich rola w procesie przekształcania miast na przykładzie wybranych miast województwa Toruńskiego*, „Informacje Bieżące” 1987, nr 20.
- Czyżniewska L., *Ochrona wartości kulturowych w planach zagospodarowania przestrzennego województwa*, „Ochrona Zabytków” 1986, nr 2.
- Czyżniewska L., *Podsumowanie dorobku metodologicznego pracowni Urbanistycznej PKZ – O/Toruń. Próba sformułowania kierunku dalszych poszukiwań*, „Informacje Bieżące” 1987, nr 17.

- Czyżniewska L., *Problematyka ochrony środowiska kulturowego w materiałach konserwatorskich do planów zagospodarowania przestrzennego województwa wrocławskiego i gminy Fabianki*, [w:] *Problemy wdrażania koncepcji i funkcjonowania systemów ochrony krajobrazu. Materiały z seminarium z cyklu „Regiony i krajobrazy” z 1989 r.*, seria „Zeszyty Monograficzne”, Warszawa 1990.
- Czyżniewska L., *Studium planu rewitalizacji Nieszawy a ochrona krajobrazu przyrodniczo-kulturowego doliny Wisły*, „Ochrona Zabytków” 1984, nr 1.
- Czyżniewska L., Naruszewicz A., Stasiak A., Wincek A., Romański W., Ostrowski J., *Miejscowy szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego i re-*

waloryzacji zespołu staromiejskiego Chełmna, Toruń 1993, mps w Archiwum Urzędu Miasta Chełmna.

- Lewicki R., *Miejscowy szczegółowy plan zagospodarowania i rewitalizacji zespołu staromiejskiego w Nieszawie*, Toruń 1980, mps w Dziale Dokumentacji Delegatury WKZ we Włocławku.
- Lewicki R., Czyżniewska L. i in., *Studium rewitalizacji miasta Nieszawa*, Toruń 1980, mps w Dziale Dokumentacji Delegatury WKZ we Włocławku.
- Marlewska J., *Problemy wdrożenia koncepcji funkcjonowania systemów ochrony krajobrazu. Materiały z seminarium „Regiony i krajobrazy” z 1989 r.*, seria „Zeszyty Monograficzne”, Warszawa 1990.